

БАГАТОЗНАЧНЕ ДІЄСЛОВО ЯК АСПЕКТУАЛЬНИЙ КЛАСТЕР (НА МАТЕРІАЛІ ПОЛІСЕМАНТА КОЛОТИ)

ВАЛЕНТИНА КАЛЬКО

Черкаський національний університет ім. Богдана Хмельницького, Черкаси – Україна
mkalko@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0002-9394-1664>

МИКОЛА КАЛЬКО

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, Черкаси – Україна
mkalko@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0001-6042-4436>

CZASOWNIK POLISEMICZNY JAKO KLASTER ASPEKTOWY (NA MATERIALE POLISEMANTU КОЛОТИ)

WALENTYNA KALKO

Czerkaski Uniwersytet Narodowy im. Bohdana Chmielnickiego, Czerkasy – Ukraina

МΥΚΟΛΑ ΚΑΛΚΟ

Czerkaski Uniwersytet Narodowy im. Bohdana Chmielnickiego, Czerkasy – Ukraina

STRESZCZENIE. W artykule rozwinięta zostaje aspektologiczna koncepcja Laury Jandy. Refleksja idei tej uczonej o materiale imperfektywnych par gatunkowych prowadzi do wniosku, iż każdy czasownik polisemiczny jest potencjalnie klastrem gatunkowym. Klaster aspektowy składa się z dwóch segmentów: gatunkowego i czynnościowego. Segment gatunkowy ma trzy główne przejawy, których specyfika pozwala wyróżnić cztery rodzaje klastrów: 1) klaster polikategorialny jako integracja korelatywnych i izolatywnych imperfektywów; 2) klaster poliprefiksowy jako integracja korelatywnych i różnie prefiksowanych korelatywnych imperfektywów; 3) bi-implicative klaster jako integracja bezprefiksowego i prefiksowego imperfektywu-korelatywu ze wspólnym perfektywno-korelatywnym (tradycyjne trójki gatunkowe); 4) klaster kombinowany jako integracja dwóch lub więcej z wyżej wymienionych klastrów.

Segment czynnościowy klastra aspektowego jest reprezentowany przez kombinację co najmniej trzech wariantów leksykalnych i semantycznych: jednego imperfektywu i dwóch lub więcej perfektywów należących do różnych podklas czynnościowych.

Słowa kluczowe: aspekt, кластер gatunkowy, поликатегориальность, перфектив, имперфектив, коррелятив, изолатив.

POLYSEMANTIC VERB AS AN ASPECTUAL CLUSTER (THE POLYSEMANT *КОЛОТИ/СТАВ*)

VALENTYNA KALKO

Bohdan Khmelnytskyi National University of Cherkasy, Cherkasy – Ukraine

MYKOLA KALKO

Bohdan Khmelnytskyi National University of Cherkasy, Cherkasy – Ukraine

ABSTRACT. The article represents Laura Yanda's aspectological conception. Her conclusions prove that each polisemantic verb may be an aspect cluster. Reflections on this scholar's ideas about the material of imperfective genre pairs leads us to the conclusion that every polysemous verb is potentially a genre cluster. An aspectual cluster consists of two segments: genre and action. The aspect segment has three main manifestations, the specificity of which makes it possible to distinguish four types of clusters. The first is a polycategorical cluster as an integration of imperfectives-correlative and imperfectives-isolative. Second, a polyprefix cluster as an integration of imperfectives-correlative and multi-prefix perfective-correlative. The third is a bi-imperfective cluster as an integration of non-prefixed and prefixed imperfective-correlatives with a common perfective-correlative (traditional species triplets). Type four is a combined cluster as an integration of two or more of the above clusters. The action segment of an aspectual cluster is represented by a combination of at least three lexical-semantic variants: one imperfective and two or more perfectives belonging to different actional subclasses.

Keywords: aspect, aspectual class, multiple category formation, perfective, imperfective, aspect cluster, correlative, isolative

У граматичних студіях середини ХХ – двох десятиліть ХХІ століття серед категорій, що здобули репутацію найдискусійніших і найскладніших для дослідження, чи не найвище рейтингове місце посідає аспектуальність. Її називають „ареною боротьби лексики й граматики”, „складним клубком питань”, „густим лісом проблем”, „легендарною”, „фатальною”, „магнетичною” і навіть „нещасливою”. Незмінна зацікавленість дослідженнями аспектуальності й виду призвела до формування окремої лінгвістичної царини – *аспектології*, заснування аспектологічного колоквиуму під керівництвом одного з провід-

них славістів – краківського професора С. Кароляка, зафундування комісії з аспектології Міжнародного комітету славістів, яка регулярно проводить міжнародні аспектологічні конференції, про масштаб яких свідчить, скажімо, конференція, що проходила 13–15 листопада 2015 року в університеті Кіото Сангьо, у якій взяли участь аспектологи з 17 країн світу, зокрема й з України.

В аспектології час від часу відбуваються своєрідні революційні спалахи наукової думки. У середині минулого століття це було відкриття аспектуальних класів Зено Вендлером [Vendler 1957]. За останні п'ятнадцять років у світовій аспектології з'явилося кілька нових ідей стосовно феномену слов'янського виду. Новим відкриттям у царині аспектологічної думки, останнім словом науки про вид одностайно називають результати досліджень Лаури Янди, без звертання до яких нині навряд чи може обійтись серйозне аспектологічне дослідження. Янда – доктор, професор російської лінгвістики Університету Тромсьо (Норвегія), співробітник Центру слов'янських, євразійських і східноєвропейських досліджень Університету Північної Кароліни в Чапел-Гілл (США). Вона автор когнітивної моделі виду, ґрунтованої на гіпотезі про існування аналогії між значеннями категорії виду й деякими засадничими елементами людського сенсорного досвіду щодо сприймання довколишнього світу, а саме: дієслова недоконаного виду схожі на рідкі чи сипучі речовини, а дієслова доконаного виду – на тверді предмети. Лаура Янда випрацювала цю концепцію упродовж першого десятиліття нинішнього століття, зокрема й силами керованого нею дослідницького колективу, що відображено в цілій низці публікацій [Janda 2007; Janda, Korba 2008; Janda, Lyashevskaya 2011a].

Група дослідників під керівництвом Янди здійснила спробу укласти повний перелік префіксальних видових пар. Створений нею ресурс, що містить базу даних природних перфективів – *Exploring Emptiness* (<http://emptyprefixes.uit.no>), – це, по суті, перший у славістиці словник перфективних видових пар. У програмній статті вчена запропонувала відмовитися від традиційного поняття видових пар на тій підставі, що дієслова в російській мові згруповані не в пари, а в пучки, або кластери, тобто групи дієслів, пов'язаних відношенням префіксації-перфективації та імперфективації [Janda 2007: 609]. Аспектологічні студії Л. Янди, зокрема в аспекті критики поняття „видова пара” й заміни його на поняття „видовий кластер”, викликало такий науковий резонанс, що трое відомих аспектологів: А. Залізник, І. Мікаелян та О. Шмельов навіть опублікували 2015 року книгу *Русская аспектология: В защиту видовой пары*, що містить елементи полеміки з альтернативною теорією виду, випрацьованою в роботах Янди і її колег [Зализник, Микаэлян, Шмелев 2015].

Згідно з обговорюваною моделлю аспектуальних кластерів, простий імперфектив – це „речовина”, а префікс – певна „форма”, в яку ця речовина може бути вміщена, утворюючи „твердий предмет”, тобто дієслово доконаного виду – в цьому полягає процес префіксації-перфективації. „Сипуча

речовина”, тобто певний тип процесу, детермінований простим імперфективом, – це лексичне значення, напр.: *бити, колоти, ламати* тощо – це все різні „речовини”. Різні префікси надають йому різну „форму”, специфікують значення вихідного дієслова. Отже, Янда проводить аналогію з матеріальним сенсорним світом – як між типом речовини й формою, у яку вона може бути поміщена: префікси-перфективатори поводять себе як „аспектуальні класифікатори”, тобто надають певної форми вихідному дифузному процесові, пор.: *колоти – вколоти, виколоти, заколоти, поколоти, проколоти, розколоти*.

Завдяки визнанню Л. Яндою префіксів видовими класифікаторам типологічне підтвердження отримав „ефект Вея-Схоневельда”, названий так за іменами двох дослідників, що незалежно один від одного виявили його в середині ХХ століття: французького славіста Марка Вея [Vey 1952] і нідерландського славіста Корнеліуса ван Схоневельда [Schooneveld 1958; Schooneveld 1978]. Ефект полягає в тому, що значення перфективаційного префікса може бути частиною значення дієслівної основи, і в цьому разі у процесі перфективації його „гасить” основа, а залишається помітним лише граматичний компонент префікса – досягнення межі, на яку був спрямований дієслівний процес. А отже, перфективаційні префікси не є „пустими”, а, навпаки, мають семантичний перетин із дієсловами. Це дає ключ до розуміння системи видових класифікаторів: її призначення полягає в тому, щоб перетворювати аморфні стани й дії в дискретні події.

У полі зору Лаури Янди перебувають і біімперфективні „видові трійки”, де вторинний імперфектив успішно конкурує з безпрефіксним імперфективом; їх дослідження дає шанс зрозуміти, яка насправді досконала й логічна система дієслівної семантики притаманна слов'янським мовам, зокрема й українській. Учена часто протиставляє когнітивний підхід і традиційну лінгвістику, куди потрапляють усі дослідники, які не працюють в руслі когнітивної школи в загальному сенсі. Водночас деякі підходи, застосовувані в когнітивній лінгвістиці, за своєю суттю досить близькі до традиційних. Із огляду на це найбільш продуктивною є настанова на максимальну інтеграцію результатів досліджень, виконаних з різних методологічних позицій і описаних засобами різних метамов.

Мета статті – розширити обсяг поняття „видовий кластер”, довести потенційну відкритість дієслова до кластерного партнерства та встановити типологію видових кластерів в аспектуальній системі сучасної української мови. Джерелами фактичного матеріалу слугували тлумачні словники сучасної української мови та твори українських письменників. У процесі дослідження використано комплексну аспектологічну діагностику [Калько 2013: 113–171].

Оскільки Янда працювала з перфективними парами, то і її кластери стосуються лише префіксальних видових партнерів. За концепцією дослідниці, видовий кластер складається із вихідного імперфектива (первісного НДВ1),

напр.: *колоти* і чотирьох типів перфективів: а) природного, напр.: *розколоти*, б) спеціалізованого, напр.: *підколоти*; в) комплексного: *переколоти* (всіх); г) одноактного, напр.: *кольнути*. Узявши за основу яннівське поняття кластера, ми розширюємо його на весь масив дієслів, долучаючи до префіксації-перфективації і царину імперфективації та суплетивації. Отже, як у контексті нашої розвідки інтерпретовано кластер? Логічним підґрунтям спеціалізації терміна є загальна дефініція за даними словників іншомовних слів, зокрема і: кластер (англ. *cluster* ‘пучок, жмуток, гроно’) – сукупність об’єднаних за спільною ознакою кількох елементів. Своєю чергою, за даними тлумачних словників, пучок, жмуток – кілька однорідних предметів, зв’язаних разом. Зі свого боку, кілька – невизначена мала кількість: у межах від трьох до десяти. Отже, кластер в аспектологічному сенсі – це інтеграція мінімум трьох аспектуально взаємопов’язаних, але різних за видовим статусом та видовою поведінкою ЛСВ дієслова.

Комплексна аспектологічна діагностика дієслівного масиву сучасної української мови засвідчує, що дієслова загалом відкриті для кластерного партнерства, адже навіть еталонне видове партнерство *робити* vs *зробити* є кластерним, оскільки це інтеграція різних за аспектуальною поведінкою та аспектуальним статусом ЛСВ (ілюстративно обмежимося необхідним для визнання кластерності мінімумом – трьома): а) імперфектив-корелятив *робити* ‘виконувати, здійснювати те, що виражено іменником’: *Василь знав, що старого Власова не буде дома, – він... **робив** ревізію* (Панас Мирний); б) перфектив-корелятив *зробити* ‘виконати, здійснити те, що виражено іменником’: – *А ви ревізію **зробіть**, — порадив Федір Іванович* (А. Головка); в) імперфектив-ізолятив (ізолят – термін Янди [Janda, Korba 2008: 204] на позначення *perfectiva tantum* та *imperfectiva tantum*) ‘займатися якою-небудь, переважно фізичною, працею; працювати’: *На дерево дивись, як **родить**, а на чоловіка, як **робить*** (Українське народне прислів’я).

Своєрідними еталонами кластерного видового партнерства є багатозначні дієслова з широкою, дифузною семантикою на кшталт *бити*, *в’язати*, *драти*, *колоти*, *крутити*, *ламати*, *палити*, *рвати*, *різати*, *рубати* тощо, що оприявлено у низці лінгвоукраїністичних студій [Соколова 2003: 45–49, 55–61; Калько 2020, 2021]. Дослідження цих дієслів уможливує виявлення усіх нюансів кластерного видового партнерства. Так, дієслова постають як поліпрефіксальні (заризикуюмо використати цей термін попри його використання в українській аспектології з іншим значенням [Соколова 2021: 130–134]) корелятивні комплекси, до складу яких, з одного боку, належать безпрефіксні імперфективи з дифузною семантикою, що уможливує їхню корелятивну видову співвіднесеність із кількома префіксальними перфективами, які, зі свого боку, корелюють зі вторинними імперфективами. Матеріалом цього дослідження обрано одне з таких дієслів – *колоти*.

Аспектуальний кластер має два сегменти: видовий та акціональний. Зі свого боку, видовий сегмент має три основні вияви, специфіка яких уможливорює виокремлення трьох типів кластерів: 1) полікатегорійний кластер; 2) поліпрефіксальний кластер; 3) біімперфективний кластер.

Полікатегорійний кластер як видовий кластер *першого типу* виникає на ґрунті поєднання в одній полісемічній лексемі недоконано-видових значень, одні з яких є парновидовими, а інші – одновидовими, що спричинено їхньою полікатегорійністю як маркованістю різними аспектуальними класами: з одного боку, це термінативи, евентиви, що мають видових партнерів доконаного виду, а з іншого – активітиви, стативи, релятиви, які не мають видових партнерів протилежного виду, тобто імперфективи-корелятиви та імперфективи-ізолятиви, або ж традиційні *imperfektiva tantum*. Зокрема, ЛСВ *колоти* ‘уражати кого-небудь, встромляючи в тіло вістря зброї’ належить до аспектуального класу термінативів, що уможливорює його видове партнерство з *заколоти* ‘убити, встромивши в тіло вістря холодної зброї’, напр.: *колоти* недок.: *Очима я молив Бога, щоби солдат дострелив мене, а не **колов** багнетом, бо чомусь, здавалося, що то буде дуже боляче* (М. Андрусак) vs *заколоти* док.: *Пес захищав моє життя, він плигнув на солдата, що зайшов у наш двір, і той **заколов** його багнетом* (І. Росоховатський).

У результаті елімінації прямого додатка перехідне дієслово *колоти* ‘уражати кого-небудь, встромляючи в тіло вістря зброї’ перетворюється у неперехідне, перекатегорізовуючись із термінативного у активітивне значення, яке унеможливорює наявність протилежно-видового партнера, напр.: *колоти*, тільки недок.: *Хто рачки ліз, а хто простягся, Хто був шкереберть, хто качався, Хто бив, хто різав, хто **колов*** (І. Котлярєвський). Отже, *колоти*, що виражає здійснення конкретного процесу, спрямованого на перетворення матеріального об’єкта, зазнає перекатегоризації в активітив зі значенням ‘бути зайнятим здійсненням конкретного процесу безвідносно до його результату’. У цьому разі перед нами – різна мовна інтерпретація того самого екстралінгвального факту. Семантика термінативів є адекватною реальній ситуації, оскільки називає всіх її учасників, реальна ж ситуація, відображувана активітивами, зазнає певної корекції з боку мовних засобів – абсолютне вживання перехідного дієслова трансформує трикомпонентну ‘а природою’ ситуацію у двокомпонентну синтаксичну модель: Nпом – Vf. Отже, неназивання одного з учасників ситуації засвідчує реалізацію іншого ЛСВ. На жаль, словозначення ‘бути зайнятим чим-небудь’ виокремлено в одинадцятитомному *Словнику української мови* лише в деяких дієслів як відтінок.

Один ЛСВ полісеманта *колоти* ‘викликати психоемоційний стан душевного болю’: *Любов, як троянда, чарує і **коле**, – без болю і втіхи не звідать ніколи* (М. Литвінець) належить до стативів, що позбавляє його здатності мати як видового, так і акціональних партнерів. До релятивів, що позбавлені

видового й акціонального партнерства та прогресивного значення, належить не зафіксований в одинадцятитомному Словнику української мови контекстуальний „географічний” ЛСВ ‘височіти’: *Тепер тобі збудує церкву або дзвіницю – стоїть як стиль, мов швайкою в хмару **коле*** (П. Куліш). Особливість релятивного словозначення – неможливість видового партнерства, окрім хіба що позачасового – гномічного.

Евентивне значення дієслова *колоти* – це непослідовно лексикографований ЛСВ, що означає непрогнозовану, несподівану, небажану подію („випадок”, „пригоду” тощо); евентивне партнерство, на відміну від термінативного, в мовному аспекті – однорідне, а в когнітивному – різнорідне: як перфективи, так і імперфективи позначають подію. Зокрема, *колоти* (процес) ‘натискати або проколювати чим-небудь гострим, спричиняючи біль, раннячи’ належить до аспектуального класу термінативів, що уможлиблює його суто видове партнерство з *уколоти* (подія), напр.: *колоти*, недок.: *Проте це осу не відлякує. Вона тримається збоку, щоб уберегтися від штурханців, і **коле** гусеницю жалом. Воно потрапляє в місце з’єднання першого грудного кільця з головою. Пронизавши, жало залишається деякий час в рані* (Ю. Винничук) vs *уколоти*, док.: *Наче хтось **уколов** нашого героя скляною голкою в груди, легку млюсть почув яропільчанин* (Ю. Щербак). *Колоти* ж ‘натискати або проколювати чим-небудь гострим, спричиняючи біль, раннячи’ в евентивному форматі (несподівана, небажана подія) позбавлений суто-видового партнерства, проте має функційно-видового партнера: *уколоти*, пор.: *уколоти*, док.: *Зачепившись за високу стернину, **уколов** пальчик і ще дужче заволав* (А. Хижняк) і конкретно-процесна трансформація: *колоти*, недок.: *Зачепившись за високу стернину, **коле** пальчик і ще дужче починає волати*.

Поліпрефіксальний кластер як видовий кластер *другого типу* постає на ґрунті поєднання імперфективів-корелятивів та різнопрефіксних перфективів-корелятивів, пор.:

а) *колоти* vs *вколоти* ‘раптово викликати vs вікликати неприємне гостре відчуття’: *Щось гостро **коле** в серце Гликерії, – вона догадується, що Дунька плаче; стоїть, роздає, а сама плаче* (В. Винниченко) vs ...*його щось легенько **вколело** в серце* (Б. Прус, пер. С. Ковганюк);

б) *колоти* vs *вколоти* ‘колючи чим-небудь гострим, наносити vs нанести знаки, літери, візерунки тощо’: *Я теж після того хотів собі якір на руці **вколоти**, та, мабуть, туш була густа, бо нічого не вийшло, а, може, неглибоко **колов*** (В. Рубан);

в) *колоти* vs *відколоти* ‘б’ючи по чомусь або об що небудь, відділяти vs відділити щось від чого-небудь’: *Біля його вотяк худий, суворий на колінах стоїть, ще трісочок **коле** з дрвини* (А. Тесленко) vs *Оглядаючи невисокий каштанчик, Джек цюкнув сокирою і **відколов** од підпори тріску. Виявилось, що деревина міцна, проте колеться легко* (Р. Белентайн, пер. О. Терех);

г) *колоти* vs *заколоти* ‘забивати vs забити ударами ножа’: *Окружний начальник колов бичка, на точку за хатою! І тільки його заколов, обдер його, розпоров, став виймати печінку, аж тут прийшов той і бац!* (І. Лучук);

г) *колоти* vs *поколоти* ‘спричиняти vs спричинити біль, ранити vs поранити, торкаючись чимсь гострим у багатьох місцях’: *Колола ноги в будяки й траву, навколо сюрчали, мов божевільні, коники; з-за гаю впливав місяць, великий і червоний, як розпечений кавун* (Вал. Шевчук) vs *І не одну годину жала золоту пашиню у полі й силу снопів нав’язала, й поколола ноги голі...* (Т. Осьмачка);

д) *колоти* vs *проколоти* ‘натискаючи або проколюючи чим-небудь гострим, проникати vs проникнути куди-небудь або давати vs дати вихід чомусь’: *Ви ж знаєте, що ніякого чару тут немає, просто бувають такі нарости на тілі – колеш його, а кров не тече* (Ш. де Костер, пер. Є.Єгорова) vs *Руки в нього тремтіли, і він у кількох місцях проколов шкіру на скронях* (Г. Флобер, пер. М. Лукаш);

е) *колоти* vs *розколоти* ‘ударом, тиском тощо розділяти vs розділити що-небудь на частини, розбивати на осколки, шматки’: *Грими, як грім, що найбільшого дуба коле і палить* (В. Стефанік) vs *А тоді схопив сокиру, потяг дідка в ліс, розколов дуба, заклав у розколину дідову бороду й зацемив її там* (Українська народна казка).

Біімперфективний кластер як видовий кластер *третього типу*, що постає на ґрунті поєднання безпрефіксного та префіксального імперфективів-корелятивів зі спільним для них перфективом-корелятивом, наповнюють дієслівні ЛСВ, що належать до біімперфективних видових трійок, перфективи яких перебувають у відношенні суто видового партнерства з двома синонімічними імперфективами: з одного боку, безпрефіксним, від якого вони утворені, а з іншого – з суфіксальним дериватом, утвореним від них унаслідок вторинної імперфективації, напр.:

а) *колоти* vs *вколоти* vs *вколювати* ‘раптово викликати неприємне гостре відчуття’: *І коле щось гаряче прямо в серце – То поклик крові: «Неньку борони!»* (Д. Савченко) vs *Щось укололо сотника, коли в думці постав Радзівілл і зустріч з ним* (Іван Ле) vs ... *ніби її щось несподівано вколює, і починає мотати головою то вправо, то вліво, заплющивши очі і переламавши уста в гірку болючу гримасу плачу* (В. Винниченко);

б) *колоти* vs *виколоти* vs *виколювати* ‘колючи чим-небудь гострим, наносити vs нанести знаки, літери, візерунки тощо’: *Колоти тату на цій ділянці тіла дуже боляче* (Із часопису) vs *Халамидник, бо на грудях якоря виколов собі* (Є. Гуцало) vs *Згадка про це, може, і втримала мене потім у таборі, коли виколювали номер оцей на руці* (О. Гончар);

в) *колоти* vs *проколоти* vs *проколювати* ‘робити vs зробити отвір у чому-небудь чимсь гострим, колючим’: *А колись в Керчі в мічманській каюті дивакуватий пан Орест старанно колов голкою шмат білої тканини, наши-*

ваючи на неї синій хрест (А. Шудря) vs Сашко відкликав Івана в куток, розстебнув йому комір гімнастерки. А Михайло дістав шило, **проколов** петлиці й прикрутив по ще одній шпалі (Р. Самбук) vs А потім їх скачуєш у сірник, **проколюєш** у бушлаті у ваті дірочку і засовуєш, перемнеш, і вже в будь-яких шмонах воно не промацується (Б. Підгірний);

г) колоти vs розколоти vs розколювати 'розсікати vs розсікти, розділяти vs розділити що-небудь тверде на частини': Смерекові поліна якраз добре підсохли. **Колов** їх навпіл, тоді міряв оком товщину, прикладав лезо сокири і бив по ній обушком (М. Дочинець) vs Другий сплигнув з ящика, схопив велику сокиру, поставив вертикально колодку й, рубонувши її, **розколов** навпіл (Р. Чандлер, пер. Д. Стельмах) vs ... їй чутно було поцюкування сокири, як Ешлі **розколював** навпіл стовбурці дерев, притягнені з болота (М. Мітчел, пер. Р. Доценко).

Підкреслимо, що дієслово колоти, на відміну від дієслів вколювати, виколювати, проколювати, розколювати означає процес 'вколювання', 'виколювання', 'проколювання', 'розколювання' лише в межах відповідної конструкції, яка повинна бути експліцитно представлена в тексті, де воно постає як контекстуальний синонім до вколювати, виколювати, проколювати, розколювати, а отже, як імперфективний корелят до вколоти, виколоти, проколоти, розколоти.

Крім видового сегменту аспектуальний кластер має ще й акціональний сегмент: поєднання щонайменше трьох ЛСВ: одного імперфектива та двох чи кількох перфективів, що належать до різних акціональних підкласів (традиційних родів дієслівної дії). Так, ЛСВ полісеманта колоти 'боліти (про відчуття гострого, різкого болю, кольки)', відображаючи актуальний стан, мав би належати до стативів, але з огляду на динаміку цього стану він є активітивом. Це підтверджує його активітивна поведінка: 1) неможливість мати суто видового партнера, напр.: колоти, тільки недок.: Як у поле – Аницю в боці **коле**, як до танцю – вже не **коле** Аницю (Українське прислів'я); 2) наявність **прогресивної функції**, пор.: колоти, тільки недок.: 'боліти (про відчуття гострого, різкого болю, кольки)': Сильно **стогнала** і жалілася, що під лівою лопаткою, в ліву руку і в потилицю вельми **коле**; а в грудях аж пече... **дихать не дає** (О. Кониський); 3) можливість акціонального поліпартнерства: а) активітивно-інхоативного із заколоти 'почати колоти (про відчуття болю, кольки)', напр.: Боляче **заколело** Прісі в серці, коли вона побачила голку, бо та голка мала бути смертю її вроди (А. Кашенко); б) активітивно-делімітативного із поколоти 'про відчуття гострого болю протягом якогось часу': – Ліва рука боліла? – Не те щоб боліла... Стала якась холодна... Ну, **поколело** разів два в лікті, мабуть, упав... (Ю. Семенов, пер. Н. Орлова); в) активітивно-семельфактивне із кольнути однокр. до колоти: Ревакович наблизився і відчув, як у грудях щось **кольнуло**, а відтак перехопило подих (Ю. Винничук); г) активітивно-ітеративне з поколювати

‘колоти злегка або час від часу, спричиняючи біль, неприємні відчуття, пощипуючи’: *Задишка давалася взнаки, гостро **поколювало** біля серця* (О. Бердник).

Термінативний ЛСВ *колоти* ‘убивати гострою зброєю’: ...*коваль уже не раз пускав кров кочовикам: сокирою вибивав їх із сідла, **колов** кинджалом, топив стрілами тих, що пливли* (А. Дмитрук) має трьох дистрибутивних партнерів: а) *поколоти* ‘убити гострою зброєю всіх або багатьох’: *Скочили на тих коней і кинулися тікати, але раніше вони власноручно **покололи** ножами своїх жінок, щоб ті не досталися живими ворогам* (А. Кащенко); б) *переколоти* ‘заколоти всіх або багатьох’: *А драпіжники ті, гайдамаки, замок спалили, всіх жовнірів і драгунів **перекололи**, а козаків білоцерківської залози вщент розгромили* (В. Кулаковський); в) *виколоти* ‘заколоти, вбити всіх’: *Ціла юрба жертв кинулась було рятуватися у кам’яний покій біля куховарні, але їх і там усіх до ноги **викололи*** (Д. Мордовець). Термінативний ЛСВ *колоти* ‘забивати ударами ножа (про свиней)’, крім дистрибутивів *поколоти*, *переколоти*, *виколоти*, має ще й кумулятивного партнера *наколоти* ‘колючи, убити в якій-небудь кількості’: – *Навозив [Панько] жита й пшениці, і кабанів **наколов** колгоспних, і телят нарізав* (Юрій Збанацький).

Термінативний ЛСВ *колоти* ‘розсікати, роздрібнювати що-небудь тверде на частини’: *Сава **колов** дрова. Білі березові цурупалки лежали навколо нього, як дебела костриця* (Є. Гуцало), крім дистрибутивів: а) *поколоти* ‘розсікти, розбити на частини все або багато чого-небудь (звичайно тверді предмети)’: *Ніків батько навіть не сумнівався, що так воно й буде, отож і найняв індіанців із стійбища, щоб прийшли попиляли ті колоди й **покололи** на дрова для каміна* (Е. Гемінгвей, пер. В. Митрофанов); б) *переколоти* ‘колоти, розбивати ударами на частини все або багато чого-небудь’: *Він перепиляв і **переколов** не одну хуру дров* (Ю. Мушкетик); в) *виколоти* ‘поколоти все без залишку’: *За зиму він **виколов** усі дрова і випалив їх у печі (Із часопису) та кумулятива **наколоти** ‘колючи, приготувати в якій-небудь кількості’: *Ганжа **наколов** дровенят, сходяв по воду, почистив картоплю* (А. Дімаров), має розширене коло акціональних партнерів, зокрема делімітативного *поколоти* ‘колоти упродовж якогось часу’: *Після того, як трохи **поколов** дрова (зима у нас ще триває, холодно, як-не-як, а 52-й день лютого), вирішив піти до лісу, відпочити* (Із часопису), а також нелексикографованих а) редуплікатива *попоколоти* ‘колоти багато разів, тривалий час’: ***Попоколов** він ті обанопи, поки заповнив дровами всю дровитню** (тут і далі астеріск позначає покликання ілюстрацій на авторів статті); б) атенуатива *підколоти* ‘колоти невелику кількість’: *Андрію, **підколи** ще трішки дрівець**; в) сатуратива *наколотися* ‘багато, довго колоти’: *Сьогодні так **наколовся** тих дрів, що цілу ніч руки ломило**; г) фінітивна *відколоти* ‘колоти тривалий час, віддавши праці багато сил’: – *Дідусю, підколете трішки дров? – Я вже, дитино, своє **відколов**.**г) пейоратива доко-*

лотися 'багато, довго колючи, зазнати неприємностей': *Навечір доколовся до того, що топориче тріснуло**.

Отже, розвиток концепції Л. Янди, долучення до неї матеріалу імперфективних видових партнерів, уможливорює висновок про те, що будь-яке полісемічне дієслово (а дієслова здебільшого багатозначні) потенційно є видовим кластером, тобто інтеграцією щонайменше трьох аспектуально взаємопов'язаних, але різних за видовим статусом та видовою поведінкою ЛСВ дієслова. Аспектуальний кластер має два сегменти: видовий та акціональний. Зі свого боку, видовий сегмент має три основні вияви, специфіка яких уможливорює виокремлення трьох типів кластерів: 1) полікатегорійний кластер як інтеграція імперфективів-корелятивів та імперфективів-ізолятивів; 2) поліпрефіксальний кластер як інтеграція імперфективів-корелятивів та різнопрефіксних перфективів-корелятивів; 3) біімперфективний кластер як інтеграція безпрефіксного та префіксального імперфективів-корелятивів зі спільним для них перфективом-корелятивом (традиційні „видові трійки”); 4) комбінований кластер як інтеграція двох чи кількох названих вище кластерів. Акціональний сегмент аспектуального кластера представлений поєднанням щонайменше трьох ЛСВ: одного імперфектива та двох чи кількох перфективів, що належать до різних акціональних підкласів (традиційних родів дієслівної дії). Перспективи дослідження феномену аспектуальних кластерів пов'язана передовсім із подальшим розширенням матеріалу для комплексної аспектуальної діагностики та удокладненням специфіки кожного виокремленого типу.

Список використаної літератури

- Зализняк А.А., Микаэлян И.Л., Шмелев А.Д., *Русская аспектология: В защиту видовой пары*, Москва: Языки славянской культуры, 2015.
- Калько М.І., *Аспектуальна парадигма багатозначного дієслова (на матеріалі полісеманта ламати)*, [в:] „Мова: кодифікація, компетенція, комунікація”, 2020, № 2 (3), с. 63–77.
- Калько М.І., *Аспектуальність: категоризація, класифікація і репрезентація в сучасній українській літературній мові*, Черкаси: Видавець Чабаненко Ю., 2013.
- Калько М.І., Калько В.В., *Досвід моделювання аспектуальної парадигми полісемічного дієслова*, [в:] „Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae”, 2022, № 66 (1), с. 53–65.
- Калько М.І., Калько В.В., *Полісемічне дієслово як об'єкт моделювання аспектуальної парадигми*, [в:] „Мовознавчий вісник”, 2021, вип. 31, с. 6–18.
- Соколова С., *Аспектуальні категорії українського дієслова*, Київ: Книга-плюс, 2021.
- Соколова С., *Префіксальний словотвір дієслів у сучасній українській мові*, Київ: Наукова думка, 2003.
- Янда Л.А., *Русские приставки как система глагольных классификаторов*, [в:] „Вопросы языкознания”, 2012, № 6, с. 3–47.

- Janda L.A., *Aspectual Clusters of Russian verbs*, [in:] „Studies in Language”, 2007, no. 31/3, pp. 607–648.
- Janda L.A., Endresen A., Kuznetsova J., Lyashevskaya O., Makarova A., Nessel T., Sokolova S., *Why Russian aspectual prefixes aren't empty. Prefixes as verb classifiers*, Bloomington: Slavica Publishers Indiana University, 2013.
- Janda L.A., Korba J., *Beyond the pair: Aspectual clusters for learners of Russian*, [in:] „Slavic and East European Journal”, 2008, no. 52, pp. 254–270.
- Janda L.A., Lyashevskaya O., *Aspectual pairs in the Russian National Corpus*, [in:] „Scando-Slavica”, 2011a, no. 57.2, pp. 201–215.
- Janda L.A., Lyashevskaya O., *Prefix variation as a challenge to Russian aspectual pairs: are завязнуть and увязнуть 'get stuck' the same or different?*, [in:] „Russian Linguistics”, 2011b, no. 35.2, pp. 147–167.
- Schooneveld van C.H., *Semantic transmutations: Prolegomena to a calculus of meaning*, vol. 1: *The cardinal semantic structure of prepositions, cases, and paratactic conjunctions in contemporary standard Russian*, Bloomington: Phylssardt, 1978.
- Schooneveld van C.H., *The so-called 'préverbes vides' and neutralization*, [in:] *Dutch contributions to the Fourth international congress of slavists*, Gravenhage: Mouton, 1958, pp. 159–161.
- Vendler Z., *Verbs and times*, [in:] „The Philosophical Review”, 1957, no. 66, pp. 143–160.
- Vey M., *Les préverbes 'vides' en tcèque moderne*, [in:] „Revue des études slaves”, 1952, no. 29, pp. 82–107.

Spysok vykorystanoi literatury [References]

- Zalíznyak A.A., Mikaelyan I.L., Shmelev A.D., *Russkaya aspektologiya: V zashchitu vidovoy pary* [*Russian aspectology: In defense of the species pair*], Moskva: Yazyki slavyanskoy kultury, 2015.
- Kalko M.I., *Aspektualna paradyma bahatoznachnoho diyeslova (na materialy polisemanta lamaty)* [*The aspectual paradigm of a polysemous verb (on the material of the polysemantic transgress)*], [v:] „Mova: kodyfikatsiya, kompetentsiya, komunikatsiya”, 2020, no. 2 (3), s. 63–77.
- Kalko M.I., *Aspektualnist: katehoryzatsiya, klasyfikatsiya i reprezentatsiya v suchasnyy ukrayinskiy literaturniy movi* [*Aspectuality: categorization, classification and representation in modern Ukrainian literary language*], Cherkasy: vydavets Chabanenko Yu.A., 2013.
- Kalko M.I., Kalko V.V., *Dosvid modelyuvannya aspektual'noyi paradymy polisemichnoho diyeslova* [*Experience modeling aspectual paradigm of a poly-semantic lexeme*], [v:] „Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae”, 2022, no 66 (1), s. 53–65.
- Kalko M.I., Kalko V.V., *Polisemichne diyeslovo yak ob'jekt modelyuvannya aspektualnoyi paradymy* [*Poly-semantic verb as an object of modeling the aspectual paradigm*], [v:] „Movoznavchyy visnyk”, 2021, vyp. 31, s. 6–18.
- Sokolova S., *Aspektualni katehoriyi ukrayinskoho diyeslova* [*Aspectual categories of the Ukrainian verb*], Kyiv: Knyha-plyus, 2021.
- Sokolova, S.O., *Prefixalnyy slovtvir diyesliv u suchasnyy ukrayinskiy movi* [*Prefix word formation of verbs in the modern Ukrainian language*], Kyiv: Naukova dumka, 2003.

- Yanda L.A., *Russkiye pristavki kak sistema glagolnykh klassifikatorov* [Russian prefixes as a system of verbal classifiers], [v:] „Voprosy yazykoznaniya”, 2012, no. 6, s. 3–47.
- Janda L.A., *Aspectual Clusters of Russian verbs*, [in:] „Studies in Language”, 2007, no. 31/3, pp. 607–648.
- Janda L.A., Endresen A., Kuznetsova J., Lyashevskaya O., Makarova A., Nettet T., Sokolova S., *Why Russian aspectual prefixes aren't empty. Prefixes as verb classifiers*, Bloomington: Slavica Publishers Indiana University, 2013.
- Janda L.A., Korba J., *Beyond the pair: Aspectual clusters for learners of Russian*, [in:] „Slavic and East European Journal”, 2008, no. 52, pp. 254–270.
- Janda L.A., Lyashevskaya O., *Aspectual pairs in the Russian National Corpus*, [in:] „Scando-Slavica”, 2011, no. 57.2, pp. 201–215.
- Janda L.A., Lyashevskaya O., *Prefix variation as a challenge to Russian aspectual pairs: are завязнуть and увязнуть 'get stuck' the same or different?*, [in:] „Russian Linguistics”, 2011, no. 35.2, pp. 147–167.
- Schooneveld van C.H., *Semantic transmutations: Prolegomena to a calculus of meaning*, vol. 1: *The cardinal semantic structure of prepositions, cases, and paratactic conjunctions in contemporary standard Russian*, Bloomington: Phylssardt, 1978.
- Schooneveld van C.H., *The so-called 'préverbes vides' and neutralization*, [in:] *Dutch contributions to the Fourth international congress of slavists*, Gravenhage: Mouton, 1958, pp. 159–161.
- Vendler Z., *Verbs and times*, [in:] „The Philosophical Review”, 1957, no. 66, pp. 143–160.
- Vey M., *Les préverbes 'vides' en tcèque moderne*, [in:] „Revue des études slaves”, 1952, no. 29, pp. 82–107.

